

Мрія Дебза

Джек Лондон

Оповідання

Переклад: Г. Касьяненко

Я прокинувся на цілу годину раніше за мій звичайний час. Це одне вже було дивним, і я лежав без сну, міркуючи над цим. Щось трапилось, щось було не гаразд, але що саме — я не знав. Мене пригнічувало передчуття чогось жахливого, що мало статися, або вже сталося. Але що це було? Я намагався зорієнтуватися. Пригадав, що під час великого землетрусу в 1906 році чимало людей говорило, що вони прокинулись за кілька секунд до першого струсу, і що за ті секунди вони відчували якесь дивне почуття жаху. Може, знову трапиться землетрус у Сан-Франциско?

Я лежав цілу хвилину, як здерев'янілий, ждучи чогось, але нічого не траплялося, стіни не хитались, не тряслися, і не тріщав, падаючи мур. Все було спокійно. Ось у чому річ! Тиша! І зрозуміло, що я схвилювався. Гуркіт великого міста дивно вщух. На моїй вулиці ходили трамвайні вагони і в цей час вони проїздили в середньому через кожні три хвилини, але за десять наступних хвилин ні один не проїхав. Може, це був трамвайний страйк, подумав я; може, десь трапився якийсь випадок, і через те власті припинили рух? Але ні, тиша була надто глибока. Я не чув гуркоту й деренчання коліс бендюжників, ані цокання підкутих копит на бруку.

Натиснувши біля свого ліжка кнопку дзвоника, я намагався почути дзеленчання, хоч добре знав, що не можна почути його за три поверхи, якби він навіть і дзвонив. Але він дійсно дзвонив, бо через кілька хвилин Броун увійшов з підносом і вранішньою газетою. Хоч його обличчя, як завжди, було спокійне, я помітив стурбований і боязкий блиск в його очах. Я також помітив, що на підносі не було вершків.

— Сьогодні не прислали ні вершків, — пояснив він, — ні булок.

Я знову глянув на піднос. На ньому не було свіжих французьких булок, тільки лежали скибочки черствого, чорного вчорашнього хліба, такого огидного мені.

— Сьогодні нічого не прислали, сер, — наче просячи пробачення, почав пояснювати Броун, але я спинив його...

— А газета?

— Так, сер, прислали, тільки її, і теж востаннє. Завтра ніякої не буде. Так сказано в газеті. Може, послати по згущене молоко для вас?

Я заперечливо похитав головою, випив чорної кави і розгорнув газету. Заголовки пояснювали все, навіть надто багато: справді, песимізм, до якого дійшла газета, був навіть смішний. Там говорилося про загальний страйк, що його оповіщено по всіх Сполучених Штатах; найбільше побоювались і хвилювались, чи будуть забезпечені продуктами великі міста.

Я нашвидку і поверхово перечитував усе, пригадуючи кілька колишніх робітничих заворушень у минулому. Цілі покоління мріяли про загальний страйк робітничих

організацій. Уперше ця мрія виникла років з тридцять тому в голові Дебза, одного великого робітничого лідера. Я згадав, що в мої молоді студентські роки я навіть написав в якийсь журнал статтю і назвав її "Мрія Дебза". Мушу признатися, що тоді я повівся з цієї ідеєю дуже вільно й академічно, тільки як з мрією. Час і світ змінилися: Гомперс зійшов зі сцени, Американська Федерація Праці зійшла зі сцени, і зійшов зі сцени Дебз зі всіма своїми дикими революційними ідеями, але мрія уперто жила, і тепер вона кінець кінцем реалізується. Але я сміявся, читаючи, з усіх невідрадних газетних поглядів. Я краще знав. Не раз бачив, як через різні конфлікти гинули робітничі організації. Це справа кількох днів, поки все впорядкується. Це тільки місцевий страйк, і уряд зразу ліквідує його.

Я кинув газету й почав одягатися. Зараз, мабуть, цікаво пройти вулицями Сап-Франциско, коли не крутиться жодне колесо, коли все місто змушене бути у відпустці.

— Прошу пробачити мені, сер, — сказав Броун, подаючи мені портсигар, — але м-р Гармд хоче побачити вас перед тим, як ви підете.

— Пошліть його, нехай увійде, — відповів я.

Гармд був моїм дворецьким. Коли він увійшов, я побачив, що він силкувався стримати хвилювання. Він зразу почав з головного.

— Що мені робити, сер? Потрібні продукти, а всі транспортники застрайкували. І електрику вимкнули. Я гадаю, вони теж застрайкували.

— А крамниці відчинені? — спитав я.

— Тільки дрібні крамнички, сер. Продавці теж застрайкували; великі крамниці зачинені, але власники дрібних торгують зі своїми родинами.

— Тоді візьміть машину, — сказав я, — їдьте і закупавайте. Купуйте якнайбільше всього, що потрібне зараз, чи потім потрібне буде. Купіть ящик свічок... Ні, купіть півдюжини ящиків. А коли ви купите все необхідне, скажете Гаррісонові, щоб приїхав по мене машиною до клубу не пізніше як об одинадцятій.

Гармд понуро хитав головою.

— М-р Гаррісон страйкує разом із спілкою шоферів, а я не вмю управляти машиною.

— Ого! Він страйкує? — сказав я. — Гаразд, коли доведеться вам бачити містера Гаррісона, перекажіть йому, щоб він шукав собі інше місце.

— Гаразд, сер.

— А може й ви, Гармд, належите до спілки дворецьких?

— Ні, сер, — відповів він. — Якби я навіть і належав, то не кинув би свого господаря під такий кризис. Ні, сер, я...

— Гаразд, дякую вам, — мовив я. — Тепер ви приготуйтеся, щоб їхати зі мною. Я сам управлятиму машиною, і ми запасемо стільки продуктів, що витримаємо облогу.

Було перше травня — чудовий тихий день, навіть кращий за всі травневі дні. Небо ясне, а повітря тепле, майже запашне. їздило багато авто, але ними управляли самі власники. На вулицях повно-повнісінько людей, але спокійно. Робітники, одягнені в найкращу святкову одягу, вийшли подихати свіжим повітрям і подивитись, яке

враження справляє страйк. Все було таке незвичайне, до того ж таке мирне, що я відчув задоволення. Мої нерви затремтіли від тихого хвилювання. Це була мирна пригода. Я стрів міс Чіккерінг. Вона сама сиділа коло руля свого невеликого авто. На розі повернула й наздогнала мене.

— О, м-р Корф!— вигукнула вона. — Чи не знаєте, де можна купити свічок? Я об'їхала з десятків крамниць, і скрізь усе продано. Хіба це не жахливо?

Але її блискучі очі суперечили її словам. Як і всі інші, вона була дуже задоволена з цього. Дістати свічок — це була ціла пригода. Об'їхавши все місто, ми попрямували на південь від Маркет-стріту у робітничий квартал і тільки там на розі знайшли невелику бакалійну крамницю, яка не розпродала всіх свічок. Міс Чіккерінг думала, що одного ящика буде досить, але я переконав її взяти чотири. Мій автомобіль був великий. І я взяв цілу дюжину ящиків. Хто його знає, чи надовго затягнеться страйк. Я навантажив автомобіль мішками борошна, дріжджами і всіма потрібними консервами, що про них мені нагадував Гармд, який метушився навколо і квоктав над покупками, як стара перелякана квочка.

У цей перший день страйку надзвичайним було те, що нічого серйозного ніхто не передбачав. Повідомлення робітничих організацій в ранішніх газетах про те, що до страйку приготувались, і він може тривати місяць або й три, підняли на сміх. Однак цього ж першого дня ми могли помітити той факт, що робітники не брали участі у великій метушні і не скуповували продуктів. Звичайно, не купували: тижнями й місяцями хитро і потай заздальгідь зносили робітники продукти в запас. Отож вони й дозволили нам скуповувати все по роздрібних бакалійних крамницях, навіть поблизу робітничого кварталу.

Аж удень, прибувши в клуб, почав я відчувати першу тривогу. Скрізь було безладдя. До коктейлю це було маслин, слуги штовхались і метушилились, більшість присутніх були сердиті і всі занепокоєні. Коли я ввійшов, мене стрів безладний гомін. Генерал Фолсом, сидячи в кріслі біля вікна в курильній кімнаті, гладив свого величезного живота і захищався від кількох схвильованих джентльменів, які вимагали, щоб він щось робив.

— Що я можу зробити крім того, що зробив? — говорив він. — Я не маю наказів з Вашингтона. Якщо ви, джентльмени, налагодите телеграфний зв'язок, я виконаю все, що мені накажуть. Але поки що я не бачу, що можна вдіяти. Перше, що я зробив цього ранку, довідавшись про страйк, це викликав три тисячі солдатів з форту — три тисячі! Вони охороняють банки, монетний двір, поштові контори та всі громадські установи. Ніякого безладдя нема. Страйкарі поводяться цілком мирно. Не вимагатимете ж ви, щоб я перестріляв їх, коли вони з жінками й дітьми гуляють по вулицях, одягши найкращі свої манишки та комірці.

— Хотів би я знати, що робиться зараз на Уолл-стріт, — почув я від Джіма Вомболда, проходячи повз нього. Я міг собі уявити його тривогу, бо знав, що він брав участь у великому, західному консолідованому підприємстві.

— Слухайте, Корф, — заметушився біля мене Аتكісон, — чи справна ваша машина?

— Так, — відповів я, — а хіба що трапилося з вашою?

Поламалась, а всі гаражі закрито. Моя дружина сидить десь поблизу Труккі; я певен, вона затрималась на тім боці. Нізащо в світі і ні за які гроші не можна зв'язатися з нею телеграфом. Мусила прибути сьогодні ввечері. Може, там голодує. Позичте мені вашу машину.

— Та ви не зможете переїхати через затоку, — голосно сказав Голстед. — Пороми не ходять. Але я вам скажу, що ви можете зробити. Он Роллінсон... Слухайте, Роллінсон, ідіть-но сюди на хвилину. Аткінсону необхідно перевезти автомобіль через затоку, його дружина застрягла по той бік у Труккі, чи не можете ви підійти вашою "Лерлеттою" з Тіберона й перевезти автомобіль?

"Лерлетта" була океанська шхуна — яхта на дві сотні тонн.

Роллінсон похитав головою.

— Якби й міг підійти, то ви не знайшли б вантажників, щоб навантажили авто на борт, а я не можу під'їхати з "Лерлеттою", бо знаю, що вся команда в береговій спілці моряків і страйкує разом з рештою.

— Але ж моя жінка, може, вмирає там з голоду, — почувлося скиглення Аткінсона, коли я рушив далі.

На другому кінці курильної кімнати я наскочив на групу людей, що — схвильовані й сердиті — оточили Берті Мессенера. А Берті ще більше дратував та під'юджував їх своїм байдужим цинічним поведженням. Берті не тривожився страйком. Його ніщо не турбувало. Він був розчарований — принаймні в усьому доброму в житті; гидота його не вабила. Він мав двадцять мільйонів, вкладених у певні папери, і ні разу за все своє життя й пальцем не ворухнув, щоб зробити щось продуктивне, бо все своє багатство дістав у спадщину від батька та двох дядьків. Він скрізь побував, все чисто бачив, всього спробував, тільки не одружився, хоч його рішуче й наполегливо атакувало сотень з п'ять гоноровитих мамаш. Кілька років він був величезною принадою, а проте не впіймався. Він був надзвичайно бажаним. Неймовірно багатий, він був молодим, вродливим, як я вже згадував, не зіпсованим. Надзвичайний атлет, молодий білявий бог робив усе досконало, всіх дивуючи, але тільки не одружувався. Його ніщо не вабило: ні честолюбство, ні пристрасть, ані бажання робити те, що робив він далеко краще за інших.

— Це заклик до бунту! — вигукнув один з групи. Другий назвав це революцією і заколотом, а третій — анархією.

— Я цього не бачу, — сказав Берті. — Ввесь ранок я був на вулицях. Панує цілковитий порядок. Ніколи я не бачив населення, яке так кориться закону. Не треба приклеювати назвиськ. Нічого того нема. Такі вимоги, загальний страйк; дійшла, джентльмени, і до вас черга грати.

— І ми добре зіграємо! — скрикнув Гарфілд, один з мільйонерів міського транспортного товариства. — Ми покажемо цим поганцям, де їхнє місце, — бидло! Заждіть, уряд прибере їх до рук!

— Але де він, той уряд?— перебив Берті. — Щодо вас, він міг би бути й на дні моря.

Хіба ви знаєте, що зараз відбувається в Вашингтоні? Ви навіть не знаєте, чи є зараз уряд, чи немає.

— Про це не тривожтесь, — бовкнув Гарфілд.

— Запевняю вас, що не тривожусь, — мляво всміхнувся Берті. — Але мені здається, друзі, що ви надто тривожитесь. Ось погляньте, Гарфілд, у дзеркало.

Гарфілд не глянув, бо, глянувши, побачив би дуже схвильованого джентльмена з сивим, скуйовдженим волоссям, червоним обличчям, з мстивим лютим виразом рота, з диким блиском в очах.

— Це не гаразд, кажу я вам, — промовив малий ГанOVER; з його тону я зрозумів, що він повторює це вже кілька разів.

— Ні, ГанOVER, це вже надто далеко зайшло, — заперечив Берті. — Ви, друзі, мені надокучили. Ви всі за те, щоб брати на роботу і не членів спілки. Ви мені вуха протуркали своєю неугавною балаканиною про це і про право людини працювати. Ви роками розп'якували про це. Виступаючи з загальним страйком, робітники нічого лихого не роблять. Ще не порушено ніяких законів, ні божеських, ані людських. І не кажіть, ГанOVER. Ви занадто довго дзвонили зовсім про інше, про надане від бога право працювати... або не працювати; ви не можете уникнути наслідків. Поганенька й брудна бійка виходить. Ви гнітили робітничий клас і обманювали його, а тепер, коли він вас пригнітив і обманює, ви скиглите.

Всі почали обурено заперечувати й кричати, що робітників ніколи не обманювали.

— Ні, сер! — кричав Гарфілд. — Ми краще ставились до робітників. Замість гнітити, ми їм давали змогу існувати. Ми давали їм роботу. Якби не ми, то що сталося б з робітниками?

— Без пас було б їм не з медом, — глузував Берті. — Ви гнобили робітників і обманювали їх завжди, коли була нагода, а тієї нагоди ви самі шукали.

— Ні! Ні! — почувлися вигуки.

— А страйк фурманів, що був у Сан-Франциско, — спокійно говорив далі Берті. — Асоціація підприємців прискорила цей страйк. Ви самі знаєте. І знаєте, що я теж про це знаю, бо сидів у цих самих кімнатах і чув розмови й новини про ту боротьбу. Спершу ви самі призвели до страйку, а потім, підкупивши мера й начальника поліції, зірвали страйк. Чудову виставу влаштували ви, філантропи, придушивши й обманувши фурманів.

— Заждіть, я не скінчив. Тільки торік робітничий список в Колорадо проводив на губернатора свого. Але його не провели. Ви знаєте, чому. Ви знаєте, як це зробили ваші брати-філантропи та капіталісти в Колорадо. То знову був привід придушити робітників. Ви три роки продержали у в'язниці голову Південно-Західної Спілки Асоціацій Гірників, обвинувативши його в убивстві, і таким способом розвалили Асоціацію. Згодьтесь, що це пригнічення робітників. Тричі відхилявся законопроект про прибутковий податок, бо, мовляв, конституція не дозволяє цього. Так само на останньому конгресі ви знищили білл про восьмигодинний робочий день.

— І цілковитим обманом було ваше згубне обмеження принципу робітників[1]. Ви

знаєте, як це було. Ви підкупили Фарбурга, останнього голову Американської Федерації Праці. Він був вашим ставлеником — це те саме, що бути ставлеником трестів та асоціацій підприємців. Ви прискорили великий страйк за принцип робітників. Фарбург зрадив цей страйк. Ви перемогли, а стара Американська Федерація Праці розвалилась. Ви, друзі, знищили її, а, знищивши, зруйнували себе, бо виникла нова організація — Інтернаціональна Спілка Праці — найбільша, найміцніша з організацій праці, що будь-коли існувала в Сполучених Штатах, і вся відповідальність падає на вас за теперішній загальний страйк. Ви розбили всі старі федерації і пхнули робітників у ІСП, а ІСП організувала загальний страйк, щоб відвоювати свої вимоги. І ви ще маєте нахабність у вічі говорити мені, що ніколи не пригнічували й не обманювали робітників! Ач!

Тепер уже ніхто не заперечував. Тільки Гарфілд промимрив на свій захист:

— Ми були змушені так робити, щоб перемогти.

— Я не заперечую проти цього, — відповів Берті. — Я тільки висловлюю своє обурення, що ви скиглите тепер, скуштувавши своїх власних ліків. Хіба не ви стільки страйків перемогли голодом, щоб змусити робітників скоритися? Ну от, робітники виробили план, щоб голодом скорити вас. Вони вимагають свого, і коли цього можна досягти, заморивши вас голодом, то й заморять.

— Скажу тільки, що у минулому ви мали зиск від обманювання робітників, про яке ви не згадуєте, — ехидно зауважив Brentвуд, найхитріший крутії нашої корпорації адвокатів. — Той, хто користується краденим, не кращий за злодія, — глузував він. — Ви самі безпосередньо не обдурювали, але брали свою пайку.

— Це, Brentвуд, зовсім сюди не стосується, — протяжно сказав Берті. — Ви говорите не краще за Гановера, коли додаєте сюди моральний елемент. Я не говорю про те, що справедливо, а що ні. Все це, на мою думку, огидна гра; я, друзі, даю удар по вашому скигліню тепер, коли ви опинилися в становищі робітників. Звичайно, я мав прибутки від обманювання робітників і завдяки вам, джентльмени, я особисто не мав потреби робити брудну роботу. Ви робили її за мене... О, вірте мені, це не тому, що я добродішніший за вас, а тому, що мій добрий батько та його брати лишили мені чимало грошей, якими я плачу за брудну роботу.

— Якщо ви хочете зводити наклеп... — у запалі почав Brentвуд.

— Відчепіться, не суперечте! — гостро перебив Берті. — Не треба грати в цьому злодійському клубі. Хай піднесені й урочисті фрази лишаються для газет, юнацьких клубів та недільних шкіл, — це частина гри, але, ради бога, не будемо грати один з одним у піжмурки. Ви знаєте— і вам також відомо, що я знаю, — як обдурено мулярів під час останнього страйку, що був восени, хто на це дав гроші, і хто мав з того зиск (Brentвуд дуже почервонів). Всіх нас одним миром мазано, а тому краще не торкатися моралі. І я знову повторюю: провадьте свою гру, провадьте до краю, але, ради бога, не скигліть, коли вам буває скрутно.

Коли я відійшов від цього гурту, Берті повернув на інше і, знущаючися з слухачів, віщував їм ще серйознішу ситуацію, підкреслюючи, що недостача продуктів уже відчувається, і питаючи їх, яких вони вживатимуть заходів. Незабаром я стрів його в

роздягальні і запропонував підвезти своєю машиною.

— Чималий удар — цей загальний страйк, — промовив він, коли ми проїздили людними, але спокійними вулицями. — Цей удар влучив нам просто в серце. Робітники застали нас під час сну і вдарили по найслабшому місці, по шлунку. Я, Корф, хочу виїхати з Сан-Франциско. Послухайтеся моєї поради і теж виїздіть... Їдьте куди-небудь на село. Ви матимете там більше шансів. Накупіть якнайбільше продовольства і оселіться десь у курені, або в халупі. Незабаром такі, як ми, у цьому місті з голоду вмиратимуть.

Мені тоді й не снилося, до якої міри Берті мав рацію. Я рішив, що він панікер. Щодо мене, то мені хотілося лишитись і спостерігати цю забаву. Я підвіз його і, замість того, щоб їхати просто до себе, поїхав закуповувати якнайбільше харчів. На моє здивування, я довідався, що невеликі бакалійні крамниці, де я вранці купував продукти, уже все продали. Тоді я поїхав на розшук до Потреро і, на своє щастя, ухитрився, і вдало купив ще один ящик свічок, два мішки пшеничного борошна, десять фунтів ячного (воно буде для слуг), ящик м'ясних та два ящики помідорних консервів. Хоч на деякий час могло вистачити цих продуктів, і я сам якось примостився зверху на запасі провізії.

Другого дня, коли я, як звичайно, пив у ліжку свою каву, мені більше не доставало щоденної газети, ніж вершків. Ця невідомість про те, що робиться в світі, найбільше дратувала й пригнічувала мене. У клубі можна було почути трохи новин. Райдер виїхав з Окленда своїм катером, а Голстед їздив своєю машиною у Сан-Джозе і повернувся. Вони сповістили, що там таке саме становище, як і в Сан-Франциско. Все спинилось через страйк. Всі бакалійні запаси продано вищим класам. Панує цілковитий порядок. Але що відбувалося в інших містах країни, як-от у Чикаго, Нью-Йорку, у Вашингтоні? Найпевніше, те саме, що й у нас, вирішили ми, але нас дратувало, що ми докладно цього не знаємо.

Генерал Фолсом мав трохи новин. Була спроба розмістити по телеграфних конторах військових телеграфістів, але хтось перерізав дроти в усіх напрямках. Це був перший незаконний вчинок робітничого комітету, і генерал був переконаний, що тут змова. Він зв'язався бездротовим телеграфом з Бенісією; телеграфну лінію аж до Сакраменто охороняли на всьому шляху патрулі солдатів. На кілька хвилин пощастило зв'язатися з Сакраменто, але десь знову перерізували провід. Генерал Фолсом був переконаний, що такі самі спроби зв'язатися робили в усіх кінцях континенту, але чи мали ті спроби успіх, невідомо. Його турбувало те, що всюди перерізували дроти. Він міг пояснити це тільки важливою частиною добре організованої змови. Жалкував також, що уряд не здійснив досі свого проекту спорудити цілу мережу бездротових станцій.

Дні надходили й проходили, і час минав нудно. Нічого не траплялося. Загострене хвилювання притупилось. Вулиці вже не були такі людні. Робітники більше не виходили в місто, щоб подивитись, як ми сприймаємо страйк. Автомобілів теж менше снувало. Майстерні й гаражі були закриті, і коли часом машина ламалась, її доводилось кидати. Кермо в моєму автомобілі зламалося, і нізащо і пі за які гроші його не можна було полагодити. Тепер, як і інші, я ходив пішки. Сан-Франциско завмер, і ми не знали, що

відбувається по всій країні. Але відсутність відомостей спонукала до висновку, що вся країна завмерла так само, як і Сан Франциско. Часом по місту розліплювали відозви робітничих організацій — їх надруковано ще за кілька місяців, а це ясно доводило, як ґрунтовно ІСП готувалася до страйку. Кожну дрібницю завчасу обмірковано. Жодного насильства ще не трапилось, за винятком кількох розстріляних солдатами людей, що перерізували дроти, але люди бідних кварталів голодували, і зловісна тривога зростала.

Ділки, мільйонери і люди вільних професій влаштовували мітинги та ухвалювали резолюції, але вони не мали змоги опублікувати свої відозви. Вони не могли їх навіть надрукувати. Одначе ці мітинги мали деякі наслідки а саме: переконали генерала Фолсома зайняти військом фірми з борошном, зерном і товарні склади. Це якраз вчасно зроблено, бо недостача харчів уже гостро відчувалася в багатьох домах, і люди змушені були стояти в черзі за хлібом. Я знав, що мої слуги вже починали кривитися, але найбільше мене дивувало, що мої запаси продуктів просто танули. І справді, як я потім довідався, кожен слуга, мене обкрадаючи, сам для себе запасав харчів.

Коли запроваджено було хлібні черги, почалися нові хвилювання. Запасів у Сан-Франциско було небагато, і їх вистачило б ненадовго. Організовані робітники (ми це добре знали) мали свої власні запаси, одначе всі вони ставали в черги за хлібом. Отже, припаси генерала Фолсома, якими він володів, меншали страшенно швидко. Як могли солдати відрізнити бідно одягненого громадянина середнього класу від члена ІСП, або жителя трущоб? І перший, і останній мав право на харч, але солдати не знали всіх членів ІСП в місті, а їхніх жінок, синів та дочок і поготів. Підприємці допомагали в цій справі, і кількох розпізнаних членів спілки викинули з черги, та це було ні до чого. Далі справа погіршала, бо урядові буксирні судна, що постачали харчі з воєнних складів на острові Мер до острова Анджел, вже більше не перевозили продуктів. Тепер, в першу чергу, солдати одержували свої пайки з конфіскованого провіанту.

Кінець наближався. Насильство показувало своє лице. Закон і порядок зникли і — мушу сказати — зникли не тільки серед людей трущоб, але й серед вищих верств. Організовані робітники ще підтримували цілковитий порядок. Вони мали змогу, бо мали вдосталь їжі. Я пригадую, що одного дня по півдні, прийшовши в клуб, я застав Голстеда й Brentvуда, як вони шепталися в кутку. Вони запропонували мені одну рисковану справу. Машина Brentvуда була ще зовсім справна, і вони вирушили, щоб десь украсти корову. Голстед мав довгого різницького ножа. Ми поїхали на околицю міста. Де-не-де паслися корови, але господарі охороняли їх. Ми провадили далі наші розшуки і, їдучи на схід, на пагорках близько Гентер Поінт надібали корову, яку стерегла мала дівчинка. Біля корови було теля. Ми не гаяли часу на розмови. Дівчинка з криком утекла, а ми тимчасом зарізали корову. Я проминаю подробиці, бо вони дуже негарні, — ми були незвичні до такої роботи і робили це абияк.

Але під час роботи, працюючи квапливо й з острахом, ми почули крики і побачили кількох людей, що бігли просто на нас. Ми покинули здобич і накивали п'ятами. На наш подив, нас не переслідували. Оглянувшись, ми побачили, як ті люди швидко розрізали корову. Вони, як і ми, були на тому ж шляху. Ми вирішили, що там вистачить

на всіх і повернули назад. Наступна сцена перевершує опис. Ділячись, ми билися й сварились, як ті дикуни. Пригадую, — Brentвуд, як тварюка, хапав і загрожував убити того, хто не дасть нам належної пайки.

Ми вже поділили були нашу здобич, коли ще трапився новий наскок. На цей раз то були грізні охоронці громадського спокою, члени ІСП. Їх привела дівчинка. Їх було чимало, і вони озброєні були батогами та дрюччям. Дівчинка підстрибувала зі злості, сльози лилися по її щоках, і кричала:

— Всипте їм! Всипте їм! Це накоїв усе отой негідник в окулярах. Набийте йому морду! Набийте йому морду!

"Негідник в окулярах" був я, і мені теж набили морду; проте я не розгубився і спершу скинув окуляри. Лишенько, як же нам перепало, і ми кинулися врозтіч. Brentвуд, Голстед та я втекли до машини. Із носа Brentвуда дзюрила кров, щока в Голстеда була перетята червоною смугою від нагая, що гадюкою вп'явся в неї.

І от, коли гонитва скінчилася і ми добулись до машини, за нею ховалось перелякане теля. Brentвуд застеріг нас не знімати гамору, а сам підліз до теляти, як вовк або тигр. Ножі ми покидали там, де билися, але Brentвуд ще мав руки, і він качався по землі з бідним телятком, душачи його. Ми вкинули тушу в машину, накрили її одежиною і рушили додому. Та наші злигодні лише починались. У нас лопнула шина. Ми не мали ніякої змоги полагодити її, а вже смеркало. От ми й кинули машину, а Brentвуд з накритим телям на плечах ішов попереду, задихаючись і заточуючись. Ми по черзі несли теля, і це мало не згубило нас. Та ми ще й заблудилися. Тоді, проблукавши годин кілька, натрапили на зграю хуліганів-бандитів. То не були члени ІСП, і, гадаю, що вони так само зголодніли, як і ми. В усякому разі, їм припало теля, а нам — стусани. Brentвуд всю дорогу лютував, як божевільний. Він таки й справді був подібний до божевільного в своїй пошматованій одежі з опухлим носом та підбитими очима.

Після цього ми вже більше не крали корів. Генерал Фолсом послав свої загони реквізувати всю худобу, і солдати з участю міліції найбільше запихалися отим м'ясом. Генерала Фолсома осуджувати не можна: його обов'язок був підтримувати закон і порядок, і він це здійснював з допомогою солдатів, отже, й мусив перш за все годувати їх.

Тоді саме й почалася велика паніка. Заможні поспішали втекти, а за ними й біднота, заразившись тим панічним страхом, несамовито тікала з міста. Генерал Фолсом радів: з Сан-Франциско втекло принаймні 200.000 чоловік, а це вирішило проблему харчування.

Я добре пам'ятаю цей день.

Ранком я з'їв скоринку хліба. Другу половину дня я простояв у великій черзі і вже ввечері повернувся додому стомлений і нещасний, принісши чвертку рису та шматочок копченої свинячої грудинки. Броун зустрів мене на дверях, його обличчя було виснажене й страшне. Він поінформував мене, що всі слуги розбіглися. Лишився він сам. Мене зворушила його відданість, і, коли я довідався, що він цілий день нічого не їв,

то поділився з ним своєю їжею. Ми зварили половину рису й половину грудинки, нарівно поділивши, а другу половину лишили на ранок. Я ліг спати голодний і всю ніч неспокійно перекидався з боку на бік. Вранці я виявив, що Броун теж покинув мене і, що найбільше вразило мене, украв решту рису й грудинки.

Цього ранку зібралася в клубі купка похмурих людей. Слуг не було зовсім. Втік останній. Я помітив, що срібло зникло, і догадався, де воно поділося. Слуги не взяли його, гадаю, з тієї причини, що члени клубу поквапилися взяти його раніше. Вони просто розпорядились тим сріблом. На південь від Маркст-стріту в житлах членів ІСП господарки давали якусь страву, міняючи її на срібло. Я повернувся додому. Так і є, моє срібло геть чисто зникло, крім одного масивного кубка. Я загорнув його і поніс на південь від Маркет-стріту.

Попоївши, я став почувати себе краще і повернувся в клуб довідатись, чи немає чого нового в цій ситуації. ГанOVER, Коллінз і Дейкои якраз виходили з клубу. Вони сказали мені, що там уже нікого немає, і запросили мене піти з ними. Вони сказали, що збираються виїхати з міста кіньми Дейкона, і що й для мене є одна коняка. Дейкон мав четверо прекрасних, цугових коней, яких він хотів урятувати, бо генерал Фолсом натякнув йому, що завтра всі коні, які лишилися в місті, будуть реквізовані на харч. Коней лишилося небагато, бо десятки тисяч їх були випущені за місто, коли першими днями не вистачило сіна й зерна. Я пам'ятаю, що Бірдаль, який мав велике фурманське підприємство, випустив на волю триста бендюжних коней. Коли рахувати, що кожен кінь коштує п'ятсот доларів, то це становить суму в 150.000. Спершу він сподівався повернути коні, коли скінчиться страйк, та де там: їх поїли люди, втікаючи з Сан-Франциско. Тому почали вже бити на харч військових коней.

На щастя, у Дейкона в стайні був великий запас сіна й зерна.

Ми взяли чотири сідла; коні були добрі, баскі, хоч не звикли ходити під сідлом. Проїжджаючи вулицями, я згадав, який вигляд мав Сан-Франциско під час великого землетрусу, але цей Сан-Франциско справляв ще сумніше враження. Не якийсь катаклізм був тому причиною, а швидше тиранія робітничих спілок. Ми проїхали повз Юніон-сквер, повз театр, готель, район магазинів. Вулиці спустіли. Де-не-де стояли автомобілі, кинуті на тому місці, де зламались, або покинуті за браком бензину. Не було ніяких ознак життя, тільки подекуди траплялися полісмени та солдати, що охороняли банки і громадські установи. Раз ми наскочили на якогось члена ІСП, що наліплював останню відозву. Ми спинились прочитати її. "Ми провадимо страйк у цілковитому порядку, — було надруковано, — і до кінця додержимо порядку. Кінець страйку буде тоді, коли задовольнять наші вимоги, а наші вимоги будуть задоволені тоді, коли ми голодом підкоримо наших підприємців, так само, як голодом у минулому часто скоряли нас".

— Так говорив і Мессенер, — мовив Коллінз. — І я ладен скоритись, тільки не буде в мене до цього нагоди. Я вже, мабуть, цілий вік не їв ситної страви. Хотів би знати, яка на смак конина?

Ми спинилися прочитати другу відозву:

"Коли ми побачимо, що наші підприємці ладні скоритися, ми пустимо телеграф і дозволимо асоціаціям підприємців Сполучених Штатів зв'язатись між собою. Але пропустимо тільки те, що має зв'язок з нашим замиренням".

Ми поїхали далі, переїхали Маркет-стріт і незабаром проїздили робітничим районом. Тут уже не було спустілих вулиць. Члени ІСП стояли, зібравшись купками, або перехилились за ворота. Щасливі, нагодовані діти бавились на вулиці, а гладкі господарки сиділи на східцях ганків і цокотілі язиками. Усі як один насмішкувато дивились на нас. Малі діти бігли за нами й кричали: "Гей, містер, чи ви не голодні?" Одна жінка, тримаючи немовля на руках, гукнула Дейконові: — Слухайте, товстуне, я дам вам за вашого коника попоїсти — шинки з картоплею, смородинового желе, білого хліба, консервованого масла, дві чашки кофе.

— Чи не помітили ви, що останніми днями, — звернувся до мене ГанOVER, — на вулицях немає бродячих собак?

Я помітив, але не надавав цьому значення. Це був найслухніший час виїздити з нещасливого міста. Врешті нам вдалося виїхати на шлях до Сан-Бруно, і ми попрямували на південь. Я мав маєток поблизу Менло, і це й була наша мета. Але незабаром побачили ми, що села були в гіршому і далеко небезпечнішому стані, як місто. У місті солдати та ІСП пильнували порядку, а по селах панувала анархія. Двісті тисяч чоловік втекло з Сан-Франциско, і ми мали незліченні докази того, що вони були подібні до армії сарани.

Вони змели геть чисто все. Грабували і вбивали. То тут, то там на шляху натрапляли ми на трупи і бачили обгорілі руїни ферм. Юрба повалила огорожі і потоптала ниви. Всю городину повикопували голодні орди. Всіх курей і тварин на фермах порізано. І так було на всіх головних шляхах, що розходились від Сан-Франциско. Де-не-де, далі від битого шляху, фермери зберігали своє майно за допомогою рушниць і револьверів і досі ще зберегли свою власність. Вони застерігали пас не наближатися і відмовлялися вести з нами переговори. Всі ці руйнування і насильства чинила і біднота, і вищі класи. Члени ІСП, маючи вдосталь запасів харчів, спокійнісінько сиділи по своїх квартирах у місті.

Незабаром по дорозі ми побачили конкретний доказ того, яке було безнадійне становище. Праворуч від нас розітнулися крики й постріли з рушниць. Небезпечно близько продзижчали кулі. В кущах щось затріщало; через дорогу перед нами проскочив прекрасний вороний, бендюжний кінь. Ми тільки помітили, що він шкандибав і обливався кров'ю. За ним бігли три солдати. Вони гналися за ним між деревами, які були ліворуч. Ми чули, як солдати перегукувались. Четвертий солдат вискочив з правого боку, сів на валуні і почав витирати піт з обличчя.

— Міліція, — прошепотів Дейкон. — Дезертири.

Солдат посміхнувся до нас і попросив сірника. На запитання Дейкона "Що робиться на світі?" він повідомив, що міліціонери дезертирують: "Не дають жерти", пояснив він. "Вони годують тільки регулярних". Ми також довідалися від нього, що військових злочинців випущено з військової тюрми на острові Алькатраз, бо їх більше нічим

годувати.

Ніколи не забуду видовища, на яке ми натрапили. Дорога несподівано повернула. Над головою — склепіння дерев. Сонце пробивалось крізь гілля. Літали метелики, а з полів линула пісня жайворонків. І от ми побачили великий туристський автомобіль. Біля нього і в ньому лежало кілька трупів. Все це мало свою власну історію. Власники автомобіля тікали з міста, банда трущобних жителів, — хуліганів — наскочила і повбивала їх. Це трапилось протягом двадцяти чотирьох годин. Недавно розкриті коробки м'ясних та фруктових консервів пояснювали причину нападу. Дейкон оглянув трупи.

— Я так і думав, — сказав він. Я їздив у цьому автомобілі. Це Перрітон — вся родина. Маємо пересторогу надалі.

— Але ж ми не маємо харчів, що спричинилися б до нападу, — заперечив я.

Дейкон показав на коня, яким я їхав, і я зрозумів.

Ще вранці кінь Дейкона загубив підкову. Делікатне копито тріснуло, і кінь весь час шкандибав. Дейкон відмовився їхати ним далі і не хотів його кинути. На його прохання ми поїхали самі. Він хотів вести коня і приєднатись до нас коло мого маєтку. Тільки ми його й бачили; так і не довідались, як він загинув.

Близько першої години ми прибули в місто Менло, вірніше на те місце, де було колись Менло, бо там лишилися самі руїни. Скрізь валялися трупи. Ділова частина міста, так само як і частина резиденцій, згоріла. Деякі будинки ще стояли, але до них не можна було близько підійти.

Коли ми наближались, на нас стріляли. Ми стріли жінку, що шукала чогось серед димних руїн свого дому. "Перший напад, — розповіла вона, — зроблено на оптові склади"; з її розповіді ми уявили картину, як голодний та галасливий натовп наскочив на жменьку городян. Мільйонери й біднота пліч-о-пліч билися за їжу, а, діставши її, билися один з одним. Ми довідалися, що так само пограбовано місто Пало-Альто та Станфордський університет. Перед нами простяглися безлюдні, пустинні лани, і ми вирішили, що розумніше повернути до мого маєтку. За три милі на захід він притулювся між горбами передгір'я.

Ідучи, ми бачили, що спустошення було не тільки на головних шляхах. Авангард утікачів тримався доріг, грабуючи малі міста коло дороги; ті, що сунули за ними, розпорошувалися скрізь і, немов велика мітла, змітали цілі села. Мій будинок, збудований з бетону і цегли, критий черепицею, витримав пожежу, але всередині все в ньому вигоріло. У вітряку ми знайшли тіло садівника — навколо лежали розкидані гільзи. Він витримав добрий бій. Але ми не знайшли й сліду двох робітників-італійців, ані економки та її чоловіка. Не лишилося нічого живого. Телята, лошата й уся свійська птиця та чистокровна худоба щезли. В кухні і на плиті, де юрба варила собі страву, було безладдя. Так само й численні згаслі бівуачні вогнища в дворі свідчили, яка сила-силенна люду їла й ночувала тут. Чого вони не з'їли, те взяли з собою. Нам не лишилося ані крихти.

Решту ночі ми просиділи, даремно ждучи Дейкона, а вранці з револьверами в руках

одбивались від мародерів. Потім забили одного коня Дейкона і заховали те м'ясо, бо зразу ж не могли його з'їсти. Удень Коллінз вийшов прогулятися, але так і не повернувся. Це був останній удар ГанOVERу. Він хотів тікати далі, і я насилу вмовив його подождати до ранку. Щодо мене, то я був переконаний, що кінець загального страйку близько, і вирішив повернутися в Сан-Франциско. Отже ранком ми з ГанOVERом розпрощалися; він, прив'язавши до сідла п'ятдесят фунтів конини, рушив на південь, а я, з таким самим вантажем, попрямував на північ. Малий ГанOVER викрутився, і я знаю, що до самої смерті він настирливо набридатиме кожному, оповідаючи про свої дальші пригоди.

Я повертався головним шляхом до Бельмонта, і дорогою три міліціонери пограбували в мене конину. Вони сказали, що становище не змінилося і навіть погіршало. ІСП запасла досить провізії і витримає цілі місяці. Коли я доїжджав до Бадена, душ дванадцяттеро відняли в мене коня. Двоє з них були полісмени з Сан-Франциско, а решта солдати. Це було зловісно. Мабуть, уже дійшло до краю, коли дезертирували регулярні війська. Коли я пішки пішов далі, вони розпалили вогнище, а останній кінь Дейкона лежав на землі зарізаний.

Так мені й далі щастило; я звихнув собі ногу в кісточці і міг добутися тільки до Південного Сан-Франциско. Всю ніч я вилежав надворі, тремтячи з холоду і згораючи в пропасниці. Два дні там пролежавши, я так знесилів, що не міг поворухнутися і вже на третій, хитаючись, ледве не падаючи і спираючись на імпровізовані милиці, пошкандибав до Сан-Франциско. Я дуже охляв, бо вже три дні в мене не було й ріски в роті. Цей день був нестерпний, кошмарний. Назустріч мені, наче уві сні, проходили сотні солдатів з регулярних військ, простуючи в протилежному напрямку, і сила полісменів зі своїми родинами; йшли вони великими гуртами, щоб разом оборонятися.

Входячи в місто, я згадав про дім того робітника, де проміняв срібний кубок, і голод погнав мене в тому ж напрямку. Уже смеркало, коли я дошкунтильгав до того дому. Я повернув у провулок і, злізши східцями до дверей чорного ходу, зразу ж знесилів і впав, але дістав милицею до дверей і постукав. Тоді я, мабуть, зомлів, бо опритомнів уже в кухні. Лице моє було мокре від води, а в рот мені лили віскі. Я задихався й тремтів і силкувався говорити. Я заговорив про те, що не маю більше срібних кубків, але що потім заплачу їм, коли вони дадуть мені чогось поїсти. Але господиня перебила мене:

— От бідолаха! — мовила вона. — Хіба ви не чули? Страйк скінчився сьогодні вдень. Звичайно, ми дамо вам чого-небудь попоїсти.

Вона заметушилась, відкриваючи коробку з грудинкою і збираючись її смажити.

— Будьте ласкаві, дайте мені зараз трошки, — попросив я і став їсти сире м'ясо на шматочкові хліба, а тимчасом її чоловік розповів мені, що вимоги ІСП задоволено. Після полудня пустили телеграф, і спілки підприємців капітулювали. У Сан-Франциско не лишилося жодного підприємця, але генерал Фолсом говорив за них. Поїзди й пароплави підуть райком, а також почнуть працювати всі інші установи.

Так скінчився загальний страйк. Не хотів би я вдруге бачити його. Це гірше за війну! Загальний страйк — це щось жорстоке й аморальне, і людський розум здатний

досягти розвитку індустрії далеко раціональнішим способом. Гаррісон знов у мене шофером. Така була частина умов ІСП, щоб усіх її членів поновили на їх колишніх посадах. Броун не повернувся, але решта слуг знов у мене. Я не мав сили відмовити їм, цим бідним створінням, бо їм теж було досить скрутно тоді, коли вони повтікали з харчем і сріблом. Та тепер я й не міг би відмовити їм. Вони всі члени ІСП. Тиранію організованої праці нам не під силу далі терпіти. Щось треба зробити.

Примітки:

[1] Тут принцип робітників такий: підприємці повинні приймати на роботу тільки членів профспілки.